

ІСТОРИЧНІ ТА КАНОНІЧНІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ ТОМОСУ В УКРАЇНІ

HISTORICAL AND CANONICAL ASPECTS OF OBTAINING A TOMOS IN UKRAINE

Палінчак М.М.,

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної політики
факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Капітан Л.І.,

*доктор історичних наук,
професор кафедри Античності,
Середньовіччя та історії України домодерної доби
факультету історії та міжнародних відносин
Ужгородського національного університету*

Мегела Р.Р.,

*аспірант кафедри міжнародної політики
факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету*

Пупена В.В.,

*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

У статті досліджено історичні етапи та канонічні аспекти розвитку православ'я на території України. Згідно з устроєм Вселенської Православної Церкви, право на незалежну Церкву має кожний народ. У статті проаналізовано період заснування церкви в Київській Русі-Україні князем Володимиром. Протягом семи століть церква жила самостійним життям, пов'язана лише формальною підпорядкованістю Церкві-Матері у Царгороді. Але згодом українська церква опинилася під керівництвом Російської церкви. Синодальний період історії Російської церкви 1721–1918 рр. приніс Українській Церкві повне поневолення, був грубо неканонічний.

У статті описано не простий для українського конфесійного життя період комуністичного режиму, який був логічним продовженням царського у XX столітті. Комуністичний режим швидко усвідомив, що сила церкви та її національно об'єднуючий вплив на народ України дуже вагомий, і з огляду на це намагався контролювати її.

Ослаблення напруги в державно-церковних відносинах з'явилося лише на початку 1980-х рр. Релігійні спільноти поступово почали виходити з-під партійно-державного контролю й діяти в незалежному режимі. У 1989 р. в Україні було відроджено автокефальний рух. Непростими були відносини УПЦ КП, УАПЦ та УПЦ МП. На початку XXI ст. через сотні років історична правда і справедливість були відновлені – Україна дістала духовну незалежність – Томос. Православна церква України здобула свою незалежність. У статті досліджено етапи отримання Томосу Православною церквою України, особливості впливу цих подій в Україні.

Ключові слова: церква, православ'я, Україна, Томос, незалежність, автокефалія.

The historical stages and canonical aspects of the development of Orthodoxy in Ukraine is explored in the article. According to the structure of the Universal Orthodox Church, every nation has the right to an independent Church. The period of the foundation of the church in Kievan Rus-Ukraine by Prince Vladimir is analyzed in the article. For seven centuries the church has lived an independent life, bound only by the formal subordination of the Mother Church in Constantinople. But later the Ukrainian church was led by the Russian church. The synodal period of the history of the Russian Church – 1721–1918 brought complete enslavement to the Ukrainian Church, was grossly non-canonical.

A period of communist regime that was not easy for the Ukrainian confessional life, which was a logical continuation of the tsarist one in the twentieth century is described in the article. The communist regime quickly realized that the power of the church and its nationally uniting influence on the people of Ukraine was significant. For this reason the communist regime tried to control it.

Reducing tension in state-church relation emerged only in the early 1980's. In 1989, an autocephalous movement was revived in Ukraine. Relations between the UOC-KP, UAOC and UOC-MP were difficult. At the beginning of the 21st century, historical truth and justice were restored hundreds of years later – Ukraine gained spiritual independence – Thomas. The Orthodox Church of Ukraine gained its independence. The stages of obtaining Thomas by the Orthodox Church of Ukraine is explored in the article. The peculiarities of the impact of these events in Ukraine is explored in the article.

Key words: church, orthodoxy, Ukraine, Thomas, independence, autocephaly.

Постановка проблеми. З прийняттям християнства 988 р. постала в Україні і постійна організація церковного управління, яка називалася митрополією, з центром у Києві, заснованому ще в середині I тисячоліття. Київська митрополія стала Церквою виключно українського та білоруського народів [17, с. 163]. На той час Російської держави на світі ще не було. Виникла пізніше, аж у XIV столітті [17, с. 181]. Аж до XVIII століття Московське царство регулярно сплачувало Кримському ханству данину. І з огляду на це, на нашу думку, антиісторичними і дивними виглядають заяви сучасних ієрархів Російської Православної Церкви про те, ніби київський князь Володимир наприкінці X століття хрестив не Україну, а Росію [12].

Якщо говорити про Закарпаття, то згідно з історичними джерелами православ'я прийшло в цей край у 862 р., коли святі Кирило і Мефодій прямували з проповіддю в Моравію. Угорські джерела свідчать про те, що на час приходу угрів у Паннонію місцеві слов'яни вже мали християнство. До речі, угорці спочатку прийняли православ'я, а вже потім перейшли до католицизму. Мало кому відомо, що у 1391 р. Грушевський монастир, що на Мараморощині, дістав грамоту ставропігії від Константинопольського патріарха Антонія. Йдеться про спеціальне право монастиря підпорядковуватися безпосередньо Вселенському Патріарху, як у діючих сьогодні монастирів Святої гори Афон у Греції. У середині XV століття православні Закарпаття були підпорядковані сербському митрополиту. У 20-30-х рр. XX століття у краї відбувалося поступове відродження православ'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті проаналізовано праці видатних українських та зарубіжних учених, таких як О.О. Воронін, В. Заславський, Ю.А. Калініч, Є.А. Харьковщентко, А.М. Колодний, В. Ленцик, І.І. Огієнко, Б.І. Стебельський, В.В. Дубічинський, С.П. Шелухін та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Тема державно-церковних відносин широко досліджена серед українських учених, адже питання церкви та держави завжди було актуальною темою наукових праць. Але не досить дослідженим залишається питання незалежності української православної церкви.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Мета дослідження – проаналізувати історичні та канонічні аспекти отримання Томосу Православною церквою України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іларіон, перший митрополит-українець і визначний богослов Київського християнства (середина XI в.), найкраще знав основи віри українського народу і християнське підґрунтя Української Церкви. Фактично він і є першим достовірним

речником Українського християнства, першим, хто обґрунтував його філософські та ідеологічні принципи:

1) організації життя на євангельських засадах, що зобов'язує віруючих до соціальної справедливості, милосердя, добродійності;

2) моральної відповідальності перед Богом і людьми (на цій засаді ґрунтувався патріотизм Київського християнства);

3) рівності і рівноцінності всіх народів перед Богом (оскільки українська ментальність завжди ґрунтувалася на цьому принципі, для неї неприродними і чужими були і є будь-які прояви шовінізму, расизму і загарбництва);

4) демократичного (соборного) устрою церковного життя;

5) відкритості для християнського світу [14, с. 23, 26].

Про інтуїтивний, містичний характер релігійності українця, «який є глибоковіруючим, але не ханжею, життєрадісним, але не розпусним, відданим церкві, але не тупим фанатиком, діяльним членом суспільства, а тому чесним, правдивим і непохитним у своїх переконаннях і діях», пише літературознавець І. Губаржевський [6, с. 173].

Відомий учений А. Колодний переконливо доводить, що релігійність українського народу кордоцентрична. Це означає, що в його світогляді основну роль – мотиваційну і рушійну – відіграють не розумово-раціональні сили, а світ емоцій, почуттів. Кордоцентрична релігійність є надто простою – це, образно кажучи, «релігійність серця». Вона не вимагає створення якихось затеретизованих богословських систем, на підґрунті зіткнення яких, власне, частіше за все й виникає міжконфесійне протистояння. Притаманне українцям чуттєво-релігійне ставлення до життя не формує будь-якої ворожості до носіїв інших вірувань, оскільки емоційний світ віруючих різних конфесій майже збігається. Тому в них немає підстав вбачати в іншому «ворога» [7, с. 4]. На протигагу росіянам-екстравертам, які «прагнуть розширити свої впливи і володіння», українці – інтроверти. Їм не потрібно багато і, тим більше, не потрібно чужого. Вони байдужі й до вірувань іншого, не прагнуть переконати його в правильності своєї віри та релігійності. Це ще раз підтверджує толерантність українців до носіїв інших вірувань [7, с. 4].

Київська митрополія безперервно залишалася Церквою українського народу протягом усієї тисячі років її існування, і тому їй, і тільки їй з повною підставою належить назва «Українська Православна Церква» (далі – УПЦ). Київський Собор 1621 р., скликаний у добу тяжкої боротьби православних українців з унією, підтвердив це й пішов ще далі, пов'язавши початки Православної Церкви в Україні з благовістом апостола

Андрія Первозваного. Як зазначено в постанові Собору, «святий апостол Андрій – перший архієпископ Константинопольський, патріарх Вселенський і апостол Український; на Київських горах стояли ноги його, і очі його Україну бачили, а уста благословляли, і насіння віри він у нас насадив. Воістину Україна нічим не менша від інших східних народів, бо і в ній проповідував апостол» [9, с. 17–18].

Протягом семи століть Православна Церква в Україні жила самостійним життям, пов'язана лише формальною підпорядкованістю Церкві-Матері в Царгороді, від якої вона прийняла Христову віру. Маючи можливість функціонувати як фактично незалежна Церква серед свого народу, УПЦ була тісно з ним пов'язана і спільно з ним протягом століть виробила численні особливості устрою, богослужбного уставу, церковно-релігійної культури, а також традиції і звичаї, якими вона відрізняється від інших Православних Церков, і які разом творять її самобутність.

Таким чином, характеризуючи основні віхи церковної історії, ми переконалися в тому, що є всі історичні та канонічні підстави вважати Українську Церкву апостольською, себто такою, яка не може комусь підпорядковуватися. Більше того, УПЦ згідно з духом і буквою Канону є Матір'ю-Церквою щодо РПЦ, а не навпаки, як це хоче представити і на що претендує РПЦ. Всі претензії останньої розбиваються об колосальну кількість історичних документів, законів і правил, які визнаються Вселенським православ'ям.

Суть досі не визнаного Константинопольською патріархією «узакононого беззаконня» 1686 р. полягала в тому, що патріарх Діонісій, отримавши «царський подарунок», – 120 собориних шкірок і 200 червоних золотом, усупереч канонічним правилам дав згоду передати Київську митрополію з-під юрисдикції Константинопольської патріархії Московському патріархату. Як стверджує богослов Серафим Слобідський, «після семи століть фактичної автокефалії під юрисдикцією Константинопольського патріарха для Української Церкви настала темна доба московської неволі» [11, с. 403].

Синодальний період історії Російської Церкви, що тривав близько двох століть (1721–1918 рр.) і приніс Українській Церкві повне поневолення, був грубо неканонічний. Фахівці в галузі церковного права неодноразово ставили питання, чи була ця Російська Церква синодальної доби канонічною, і вирішували його негативно: не була. Так, у прийнятих першим Всеукраїнським Православним Собором (жовтень 1921 р.) канонах примусове підбиття Української Церкви під зверхність Московського патріархату 1686 р. було охарактеризоване як аморальний та антиканонічний акт, який знищив дух вільної творчості нашої

Церкви: «Це було не тільки ґрунтовне порушення канонів, але й порушення самого духу Христової науки про любов, рівність та братерство» [цит. за 2, с. 36–37]. А нещодавно (2018 р.) на Синаксісі Святіший Патріарх Варфоломій зазначив, що не було такого документа, на підставі якого Константинополь погоджувався на зміну юрисдикції Київської митрополії. Була лише згода на висвячення київських митрополитів у Москві. До слова, Константинополь нагадував про це ще 100 років тому, коли надавав автокефалію Польській Православній Церкві. З огляду на це не можна вважати канонічною та законною всю діяльність згаданої Церкви, зокрема всі її насилля над Українською Церквою.

З незалежної, високорозвиненої, тісно зближеної з народом самобутньої Київської митрополії московські царі та їхня Церква швидко зробили «не-особу». Всупереч обіцянкам широкої автономії, які були дані Православній Церкві в Україні під час зміни юрисдикції, Москва швидко взялася до ліквідації її самостійності і самобутності. Київську митрополію було перетворено – спочатку практично, а потім і формально – на звичайну єпархію РПЦ. Споконвічну в Україні практику вибору митрополитів та єпископів Соборами було скасовано, і відтоді кандидатів на вакантні єпископські кафедри призначав Святіший Синод і затверджував імператор. З 1799 р. на Київському митрополічному престолі не було жодного українця. На іконостасах у наших соборах з'явилися двоголові орли, зрештою главою Церкви було проголошено царя [5, с. 32].

В Україні було заборонено друкувати церковні книжки, відмінні від тих, що видавалися в Росії. У богослужінні було наказано вживати російську мову та вимову. Показово, що цієї русифікаційної практики РПЦ дотримується в Україні (за винятком Галичини) та Білорусі до наших днів. Було заборонено проповідувати українською мовою. У XIX столітті нівеляція Православної Церкви в Україні пришвидшилася. Священики, яких в усій Україні наприкінці XIX століття налічувалося близько 12 тис., повинні були служити справі русифікації та асиміляції, тобто уподібнення українського народу до російського [15, с. 37]. Єпархіальні єпископи укомплектовували свої адміністрації з росіян або зросійщених українців, близьких за духом до перших. Священиками до особливо значних і важливих церков також призначали росіян. У багатьох українських парафіях опинилися люди з Росії, котрі ні за мовою, ні за культурою, ні за духом не мали нічого спільного з народом, якому вони повинні були служити.

Комуністичний режим, який був логічним продовженням царського у XX столітті, швидко усвідомив, що моральна сила і національно об'єднуючий вплив незалежної Української

Церкви на народ становлять страшну небезпеку для досягнення його мети – розбудови на якомога ширших теренах нового суспільства без Бога, без християнської моралі, без національної пам'яті і свідомості. Тому автокефалія стала в очах комуністичної влади рівнозначною з крамольними в такому суспільстві націоналізмом і сепаратизмом, «контрреволюцією» та «петлюрівщиною». На сфабрикованому процесі 1930 р., де Спілка визволення України – фактично неіснуюча організація – звинувачувалась у причетності до нібито антирадянської діяльності, було обвинувачено всю Українську Автокефальну Православну Церкву (далі – УАПЦ). До 1937 р. єпископат Церкви, майже все духовенство були знищені. Не може викликати сумнівів теза про те, що українські Церква і релігія були для комуністів чи не найстрашнішим ворогом, можливо, більшим, ніж християнство перших століть нової ери для тодішньої римської влади. Антицерковну істерію на просторах СРСР викликало проголошення ЦК ВКП(б) у вересні 1937 р. «безбожної п'ятирічки», впродовж якої планувалося повністю «покінчити» з релігією та Церквами.

Знищена під час сталінського терору, УАПЦ знову відродилася в роки Другої світової війни. Відродилася спонтанно, волею народу, який, попри два десятиріччя жорстоких гонінь, не втратив віри в Бога та відданості рідній Церкві. За одне лише літо 1942 р. у Східній Україні було засновано понад тисячу українських православних парафій.

Після повернення в Україну радянської влади в 1943–1944 рр. в ній цілковито запанувала РПЦ, очолювана Московським патріархатом. Цього разу на українських землях уже непотрібно було формально встановлювати владу Російської Церкви – вона безумовно вважала їх своєю територією. Тому не дивно, що саме російському православ'ю відводилося чільне місце в реалізації опрацьованого у Кремлі та підписаного Й. Сталіним 17 березня 1945 р. «Плана заходів по отрыву греко-католической (униатской) церкви от Ватикана и присоединения ее к Русской православной церкви». За цим планом Московський патріарх і Синод РПЦ безпосередньо залучалися до виконання цієї сумнозвісної для українців, і передусім для населення Західної України, акції. Достатньо назвати лише кілька документів, які відтворюють сутність роботи, що її разом зі спецслужбами та партійно-радянським активом СРСР паралельно виконувала РПЦ: «Письмо Совета по делам Русской православной церкви Н.С. Хрущеву о плане мероприятий, направленных на ликвидацию греко-католической церкви» (20 квітня 1945 р.); «Письмо Председателя Совнаркома УССР Н.С. Хрущева секретарю ЦК ВКП(б) И.В. Сталину о мероприятиях, направленных на разложение греко-католической церкви на Украине» (27 грудня 1945 р.);

«Письмо народного комиссара государственной безопасности УССР Савченко Н.С. Хрущеву об усилении влияния Русской православной церкви на Украине» (20 травня 1945 р.); «Докладная записка Львовского обкома КП(б)У тов. Хрущеву Н.С. о проведенной работе по воссоединению греко-католической церкви с православной на территории Львовской области» [18, с. 111].

Першою жертвою більшовицько-сталінського політичного геноциду стала Українська Греко-католицька Церква (далі – УГКЦ). Під безпосереднім тиском влади у Львові 8–10 березня 1946 р. було скликано так званий «Собор», на який прибули заздалегідь підібрані 214 священники та 19 світських осіб. Зміст його «роботи» зводився до термінового вирішення двох основних питань: розрив зв'язків із Римом і перехід церкви під владу Московського патріарха. З погляду канонічного права як Католицької, так і Православної Церков названий Собор, а також Синод Православної Церкви, були повністю нелегальними актами. На Синоді не було жодного католицького єпископа, адже всі вони були ув'язнені. РПЦ не мала жодного права скликати Синод існуючої ще УГКЦ. Але для Московського патріархату і радянського режиму питання легальності не мало жодного значення, оскільки в них не було жодної пошани до канонічного права [8, с. 194]. Отже, Львівський собор 1946 р. – це не лише трагічна віха в історії Греко-католицької Церкви в Україні. Однаковою мірою це й трагедія Православної Церкви взагалі, оскільки саме їй в особі Московської патріархії тоталітарним режимом було відведено роль убивці іншої Церкви.

Як і в Галичині, на Закарпатті протягом століть домінуючою була Греко-католицька Церква. Відродження православ'я на теренах краю певною мірою відбулося, як вже зазначалося, у 20–30-х рр. ХХ ст. У часи Карпатської України існували 140 православних парафій і 5 монастирів (один із них на території Пряшівщини), які належали до юрисдикції Сербської Православної Церкви. Православного віросповідання дотримувалися 155 тис. краян. У 1930-х рр. і до 1946 р. православні Закарпаття перебували в підпорядкуванні Константинополя. Після приєднання краю до СРСР, утворення 22 січня 1946 р. Закарпатської області та встановлення комуністичного режиму розпочався процес створення парафій РПЦ, яких досі в краї ніколи не було. При виконанні Закарпатської обласної ради були створені управління у справах релігій та окремо у справах РПЦ, які організували й координували атеїстичну роботу. У 1949 р. радянський уряд анулював Ужгородську унію від 1646 р. і ліквідував Мукачівську єпархію Греко-католицької Церкви. Священники зазнали репресій. 125 із них були засуджені та відправлені в табори ГУЛАГу, а наявні православні

парафії протиправно підпорядкували РПЦ. Закарпатський єпископ Теодор Ромжа помер у листопаді 1947 р. за таємничих обставин. Більшовики імітували нещасний випадок, але коли єпископ залишився живим, його отруїли в мукачівському шпиталі.

Після цих подій за найменший вияв незгоди з позицією комуністичної влади на людей чекала в'язниця або заслання. Загалом, за 45 років радянської влади загинули (були розстріляні або померли в концтаборах) не менш ніж 50 тис. священнослужителів [1, с. 475]. Отже, після насильницької ліквідації Греко-католицької Церкви в 1946–1947 рр. Московська патріархія підпорядкувала собі всі її єпархії та парафії в Західній Україні.

Православна церква в нашій країні також була повністю підпорядкована Москві. Єпископів на єпархії в Україні призначав Священний Синод Московської патріаршої Церкви. Всі рішення щодо церковного життя ухвалювалися в Москві. Назва «екзархат України» практично означала лише територію, які поширювалася на ті чи інші єпархії, що ні в чому не відрізнялися від подібних єпархій у решті Радянського Союзу. Митрополит Київський і Галицький не був першоєрархом і духовним керівником самобутньої церкви, він був, за словами українського діаспорного письменника і громадського діяча О. Воронина, намісником церкви-поневолювача в церкві-колонії [2, с. 53]. В Україну з Москви відправлялися цілі гурти «священників» – відставників Комітету державної безпеки і Головного розвідувального управління СРСР.

Ознаки ослаблення напруги в державно-церковних і особливо державно-православних відносинах з'явилися лише на початку 1980-х рр. Релігійні спільноти поступово почали виходити з-під партійно-державного контролю й діяти у незалежному режимі.

У 1989 р. в Україні було відроджено автокефальний рух. На початку 1990 р. Всеукраїнський Собор УАПЦ, що відбувся в Києві, затвердив факт відновлення УАПЦ та ухвалив рішення про створення її патріархату. Першим патріархом було обрано митрополита УПЦ в США Мстислава (Скрипника).

Прагнучи обмежити поширення УАПЦ і враховуючи процеси національного та релігійного відродження в Україні, керівництво РПЦ провело косметичну реорганізацію своїх структур в Україні. Український екзархат РПЦ було перейменовано в УПЦ на правах автономії. Внаслідок цього виникла УПЦ Московського патріархату, залишаючись, попри зміну назви, його складовою частиною. Частина українського духовенства на чолі з митрополитом Філаретом після проголошення

незалежності України поставила питання перед керівництвом РПЦ про повну автокефалію. Не одержавши, однак, згоди, 1992 р. вона об'єдналася з УАПЦ та утворила УПЦ Київського патріархату. Проте ряд єпископів УАПЦ не підтримали нового об'єднання і після смерті глави УПЦ Київського патріархату Мстислава 1993 р. знову проголосили УАПЦ, головою якої було обрано патріарха Дмитрія. У свою чергу Собор УПЦ Київського патріархату обрав митрополита Володимира патріархом Київським і всієї Русі-України (1993–1995 рр.). Після його смерті УПЦ Київського патріархату очолив митрополит Філарет, якого було обрано патріархом. Таким чином, до 2019 р. в Україні діяли три основних православних церкви – УПЦ Київського патріархату, УАПЦ та УПЦ Московського патріархату.

Особливо слід наголосити на тому, що цей поділ стався не з причин віровчення, а з причин, які перебувають поза межами догматів і канонів. Головною причиною розколу було ставлення до державної незалежності України. Разом із політичним керівництвом Кремля ієрархи РПЦ та організаційно й ідеологічно підпорядкованої їй УПЦ Московського патріархату у відокремленні України від Росії, а Української Церкви – від Російської вбачають для себе смертельну небезпеку. Ще на початку ХХІ століття Москва знову проголосила курс на збирання «русских земель». У реалізації цього імперського курсу вагому роль відведено не лише політичному, а й релігійному чинникові. Ідеологічним інтегратором даної ідеї є РПЦ. Між нею та органами влади Російської Федерації налагоджена тісна взаємовигідна співпраця, що й було чітко окреслено міністром закордонних справ Росії: «Збирання «русского мира» є спільною справою Російської держави та Російської Православної Церкви» [13, с. 6]. До цього можна додати й слова президента Російської Федерації В. Путіна, сказані ним на початку 2007 р.: «Традиционная конфессия Российской Федерации и ядерный щит России – те составляющие, которые укрепляют российскую государственность, создают необходимые предпосылки для обеспечения внутренней и внешней безопасности страны» [10].

Численні факти засвідчують: понад усе Росія прагне стати наддержавою, відновити державу імперського типу, з імперськими функціями, нав'язувати свою волю, своє розуміння добра і зла, свою московську філософію життя цілому світові. Проте вона не спроможна стати світовою державою без поневолення України та уподібнення мільйонів українців росіянам, тобто асиміляції. Саме тому на початку 2014 р. об'єктом воєнної агресії Москва обрала Україну.

У листопаді 2010 р. патріарх Московський і всієї Русі Кирил, за оцінкою офіційного сайту Московської патріархії, виступив на відкритті III Асамблеї «Русского мира» з «програмною промовою», яка однозначно суперечить духу християнства. «Доленосними завданнями» РПЦ в очах московського патріарха є: забезпечити для «руського світу» «роль потужного гравця на світовій арені»; «зберегти цінності та спосіб життя, які цінували наші предки та, орієнтуючись на які, вони створювали, зокрема, й велику Росію»; «стати сильним суб'єктом міжнародної глобальної політики». У тлумаченні Кирила «руський світ» – це насамперед спільний «цивілізаційний простір», заведений на трьох стовпах: 1) православ'я; 2) російська (в оригіналі – «русская») культура і особливо мова; 3) «спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток». «Ядром» чи «становим хребтом» «руського світу» або, як його ще називає Кирил, «історичної Русі», є Росія, Україна та Білорусь. Єдиною цінністю, яка обґрунтовує існування «руського світу» і задля якої він нібито існує й має існувати, залишається міфологізована у патріаршій промові ірраціональна «руськість». Руськість як православність, руськість як домінуюча культура й мова, руськість як спільна історична пам'ять. Оскільки раціональних аргументів, чому українці, білоруси та (частково) молдаване повинні віддано будувати «руський світ», явно бракує, патріарх на емоційному рівні апелює до ностальгії за імперською величчю, за «великою Росією», яку намагається максимально сакралізувати, вдаючись до свого улюбленого апокрифічного вислову «Русь, Україна та Білорусь – це і є Свята Русь», що його пізня версія життя приписує Лаврентію Чернігівському [4, с. 130].

Сьогодні як ніколи є очевидною роль релігійних чинників у гібридній війні Росії проти українського народу.

Нині ми є свідками того, як через сотні років історична правда і справедливість були відновлені – Україна дістала духовну незалежність від релігійної окупації Москви і духовну перемогу над нею. 11 жовтня 2018 р. Синод Вселенського патріархату прийняв важливі для України історичні рішення. Насамперед він скасував своє давнє рішення (мається на увазі Синодальний лист від 1686 р.), яке Москва хибно трактувала як нібито передачу Московському патріархатові в церковне підпорядкування історичної Київської митрополії. Тим самим було підтверджено незаконність анексії Київської митрополії Московією, яка відбулася ще в XVII столітті.

Найважливішим є те, що Вселенський патріархат благословив створення єдиної канонічної

автокефальної помісної Православної Церкви України (далі – ПЦУ), незалежної від РПЦ, що відбулося на Об'єднавчому Соборі в Києві 15 грудня 2018 р., в якому взяли участь священнослужителі колишніх УПЦ Київського патріархату, УАПЦ та декілька колишніх ієрархів УПЦ Московського патріархату.

5 та 6 січня 2019 р. в Константинополі сталася епохальна подія – остаточна канонізація єдиної помісної Української Церкви. 6 січня у Стамбулі, на Фанарі, патріарх Варфоломій урочисто вручив главі новоствореної ПЦУ митрополитові Єпіфанію Томос про визнання канонічної автокефалії ПЦУ.

Ця подія стала святом перемоги Божої справедливості, адже Бог створив усі народи вільними і рівними у своїх правах, у своїй гідності. Томос про автокефалію засвідчив: справжнім господарем України може бути і є тільки український народ, а не так званий «народ-Богоносець» [3], якому «цар-батюшка» В. Путін гарантував місце в раю.

Екс-президент України П. Порошенко заявив: «Томос для нас – це фактично ще один акт проголошення незалежності України. Він довершить утвердження самостійності Української держави, зміцнить релігійну свободу, міжконфесійний мир, посилить права і свободи громадян, котрі перебували поза спілкуванням із Вселенським православ'ям, і яких несправедливо таврували неканонічністю! Сьогоднішня подія в історії нашої країни збережеться в історії в одному ряду з Володимировим хрещенням і з проголошенням незалежності. А православний світ запам'ятає день, коли до родини Церков-сестер увійшла повноправна Церква України. Наша країна довго тарувала шлях до цього дня. Для нас, українців, власна Церква – це гарантія нашої духовної свободи, це запорука суспільної злагоди» [16, с. 3].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Виокремлення УПЦ та ослаблення РПЦ творить велике благо для України, як стверджують авторитетні українські релігієзнавці. Розуміння цього блага впливає з розуміння того, наскільки міцно засів імперський дух в усіх структурах Російської Церкви, наскільки глибоко вросло в ці структури коріння великодержавного шовінізму [1, с. 836]. Зі здобуттям автокефалії і постановам ПЦУ українці перестали бути «неканонічним народом» на своїй рідній, Богом даній землі. Томос засвідчив: справжнім господарем України був, є і буде український народ, а не так звані «старші брати». Московська патріархія втратила в нашій країні монополію на Бога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Академічне релігієзнавство : підручник / за наук. ред. А.М. Колодного. Київ : Світ Знань, 2000. 862 с.
2. Воронин О.О. Автокефалія Української Православної Церкви. Кенсінгтон : Воскресіння, 1990. 64 с.
3. Все, хто с Христом, должны прекратит кровопролитие. (Интервью митрополита Онуфрия). *Релігія в Україні*. 2014. 20 червня. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/foreign_zmi/26132-vse-kto-s-xristom-dolzhny-prekratit-krovoprolitie-intervyu-mitropolita-onufriya.html
4. Друзенко Г.В. Геополітика від патріарха: Царство Небесне vs Руський світ. *Релігійна свобода. Свобода релігії і демократія – старі і нові виклики* : наук. щорічник. Київ : УАР, 2010. № 15. 395 с. С. 129–134.
5. Заславський В. Українське православ'я у тенетах багатовекторності. *Патріархат*. 2019. Ч. 2. С. 32–33.
6. Калініч Ю.А., Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство : підручник. Київ : Наукова думка, 2000. 352 с.
7. Колодний А. М. Проблеми плюральності релігійного життя України. *Релігійна свобода. Законодавство України «Про свободу совісті та релігійні організації»: європейські стандарти та українські реалії*: науковий щорічник. Київ, 2007. № 11. 146 с. С. 4–8.
8. Ленцик В. Українська Католицька Церква в Советському Союзі. *Російщення України* : наук.-поп. збірник. Київ : Видання УККА, 1992. 408 с. С. 187–200.
9. Огієнко І.І. Українська Церква: Нариси з історії Української Православної Церкви : у 2-х т. Київ : Україна, 1993. Т. 1. 147 с.
10. Президент Путин полагает, что российскую безопасность укрепляют ядерное оружие и православие. *Православие*. 2007. 1 февраля. URL: <http://www.pravoslavie.ru/20667.html>
11. Серафим Слобідський, протоієрей. Закон Божий : підручник для сім'ї та школи. Вид. 3-є. Київ : Видавничий відділ УПЦКП, 2004. 654 с.
12. Слово Святейшого Патріарха Кирилла после молебна у пам'ятника Крестителю Руси на Владимирской горке в Киеве. *Русская Православная Церковь* : официальный сайт Московского Патриархата. 2012. 27 июля. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/2369294.html>
13. Сообщения Министерства иностранных дел Российской Федерации. Выступление Министра иностранных дел России И.С. Иванова на VIII Всемирном Русском Соборе, Сергиев Посад, 3 февраля 2004 г. (отдельный оттиск). 2004. 4 февраля. 8 с.
14. Стебельський Б.І. Християнство і українська культура. *Україна: філософський спадок століть: Хроніка 2000* : Український культурологічний альманах. Київ, 2000. Вип. 39–40. С. 11–32.
15. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / за заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків : ВД «Школа», 2006. 1008 с.
16. Українське слово. 2018. 25 грудня. № 1–2; 2019. 14 січня.
17. Шелухин С.П. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів ; відп. за вип. П. Пупін. Дрогобич : Бескид, 1992. 248 с.
18. Яроцький П.Л. Міжконфесійні відносини в Україні і державна політика в їх сфері. *Релігійна свобода: Свобода релігії і міжрелігійний діалог: глобальні виміри і локальні вияви* : наук. щорічник. Київ : УВК, 2011. № 16. 309 с. С. 105–115.